

İslâmiyet ve Hilafet ve Meşihat-ı İslâmiye

Elmalı Muhammed Hamdi

Çeviri

Edip Bukarlı*

ORCID: 0000-0002-4969-7617

Öz

Hilafet, İslâm şeriatının hükümlerinin hakim kılınıp tatbik edilmesi ve dünyadaki tüm Müslümanların önderi olarak tanımlanmaktadır. İslam âlemi için oldukça önemli olan “hilafet” konusu, düşünce dünyamızı derinden etkileyen ve üzerinde yıllardır önemle durulan bir konudur. Bu bağlamda Elmalı Muhammed Hamdi tarafından kaleme alınan “İslâmiyet ve Hilafet ve Meşihat-ı İslamiye” adlı eser, hayli önem teşkil etmektedir. Zira eser, İslâm âlemi için önemli bir konu olan “hilafete” açıklık getirmektedir. Eser, halife ve şeyhülislâmın görevleri ve aralarındaki bağ hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Diğer bir deyişle eserde, halife ve şeyhül-İslâmın dini ve toplumsal görevlerinin ne olduğu üzerinde durulmuştur. “İslâmiyet ve Hilafet ve Meşihat-ı İslamiye” adlı makalede, İslamiyet, hilafet ve şeyhül-İslâmın konusu incelenmiştir. Halife ve şeyhülislâmın görevleri üzerinde durularak bu görevlerin ne olduğu belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslamiyet, Halife, Halifelik, Şeyhülislâm, Elmalı Muhammed Hamdi

Gönderme Tarihi: 05/10/2019

Kabul Tarihi: 26/12/2019

* Dr., E-mail: bukarl-1986@windowslive.com

Islam and Khilafa and Islamic Authority of Shaikh al-Islam

Elmalılı Muhammed Hamdi

Translation

Edip Bukarlı

Abstarct

Khilafa (Caliphate) is defined as making provisions of Islamic sharia dominant and applying them, and as leader of all Muslims in the world. The matter “caliphate” which is quite important to islam world is an issue that influences deeply our world of thought and that has been laid too much stress on for years. In this context, the work titled “Islam, Khilafa and Islamic Authority of Shaikh al-Islam”, written by Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, is of considerable importance. Because, the work sheds light on “caliphate (khilafa)” which is an important matter to Islam World. It contains important information on duties of khalifa (caliph) and shaikh al-Islam, and on relationship between them. In other words, in the work, it was dwelt upon what religious and social duties of khalifa and shaikh al-Islam are. In the article titled “Islam and Khilafa and Islamic Authority of Shaikh al-Islam”, matter of Islam, caliphate and shaikh al-Islam was examined. Duties of khalifa and shaikh al-Islam were dwelt upon and it was stated what these duties were.

Keywords: Islam, Caliph, Caliphate, Shaikh al-Islam, Elmalılı Muhammed Hamdi

Received Date: 05/10/2019

Accepted Date: 26/12/2019

Исламиет ве Хилафет ве Мешихаты Исламие

Эльмалы Мухаммед Хамди

перевод

Эдиб Букарли

Резюме

Халифат определяется как правление исламского шариата и лидерство всех мусульман в мире. Вопрос «Халифат», который очень важен для исламского мира, является явлением, которое глубоко повлияло на наш мыслительный мир и обсуждалось в течение многих лет. В этом контексте большое значение имеет книга под названием «Исламиет ве Хилафет ве Мешихаты Исламие» (İslâmiyet ve Hilafet ve Meşihat-ı İslâmiye), написанная Мухаммедом Хамди из Эльмалы. Потому что работа раскрывает важную тему для мусульманского мира такую как «Халифат». Работа содержит важную информацию об обязанностях Халифа и шейх-уль-ислама и связи между ними. Если выразится другими словами, были подчеркнуты религиозные и социальные обязанности Халифа и шейх-уль-ислама. В работе под названием «Исламиет ве Хилафет ве Мешихаты Исламие» (İslâmiyet ve Hilafet ve Meşihat-ı İslâmiye) были исследованы вопросы Ислама, Халифата и шейх-уль-ислама. Делая акцент на Халифа и шейх-уль-ислама были определены их полномочия и задачи.

Ключевые слова: Ислам, Халиф, Халифат, шейх-уль-ислам, Мухаммед Хамди из Эльмалы.

Получено: 05/10/2019

Принято: 26/12/2019

Giriş

Antalya'nın Elmalı ilçesinde doğan, ilk ve orta öğrenimini Elmalı'da tamamlayan Elmalılı Muhammed Hamdi (Küçük Hamdi), aynı zamanda hafızlığını da burada tamamlamıştır. Eğitimine devam etmek için dayısı Mustafa Efendi ile birlikte İstanbul'a gitmiş ve Ayasofya medresesine yerleşmiştir. Beyazıt Camii'ndeki derslerine devam ettiği Kayserili Mahmud Efendi'den icazet almıştır. Daha sonra hocası Büyük Hamdi, kendisi de Küçük Hamdi diye anılmıştır. İlmî çalışmalarına devam eden Küçük Hamdi, meşrutiyet idaresini savunarak ülkeyi çağdaş ilim ve medeniyet seviyesine ulaştırmak için hayli çaba göstermiştir. Öyle ki Avrupaî tarzda bir meşrutiyetten ziyade şeriata uygun bir meşrutiyet modeli geliştirmek için hummalı çalışmalar yapmıştır.¹

Elmalılı Muhammed Hamdi, inceleme konusu olan "İslâmiyet ve Hilâfet ve Meşihatı-ı İslâmiye" adlı eserini, 16 Şubat 1324 (1 Mart 1909) tarihinde İstanbul'da bastırılmıştır. Eser beş sayfadan oluşmaktadır. Küçük Hamdi'nin bu eseri, aşağıda ayrıntılı bir şekilde aktarılmaya çalışılacaktır.

İslâmiyet ve Hilâfet ve Meşihât-i İslâmiye

Mizân gazetesinin 76 numaralı nüshasında "*Şeyhülislâm Meclis-i Meb'ûsân'a gelmeli mi gelmemeli mi?*" unvânlı bir bend görüldü. Şeyhülislâmın kabine erkânından olamayacağı ve yalnız halife vekîli ve cemâ'at-i İslâmiye reîsi bulunduğu cihetle kabinede muvakkaten yani mehâkim-i şer'iyeden umûr-ı kazâ alınarak büsbütün Adliye Nezâreti'netevdî' ve Dâire-i Meşihat'ın mu'âmelât-ı hükümetden el çekdirileceği zamana kadar dâhil olabileceği ve binâenaleyh Meclis-i Meb'ûsân'a gelmemesi lüzumu ityân olunmuştu.

Mütâlaa-i mezkure Hükümet-i Osmaniye şekl-i meşrûtiyete girmekle âdetâ hükümet-i İslâmiye olmaktan çıkmış olacağını ve bu sûretle İslâmiyet'in medeniyet-i cedîde ve usûl-i meşrûtiyet ile imtizâc edemeyeceğini ihsâs eyliyor. Ve hilâfet ve meşihat-i İslâmiyeyi âdetâ birer reîs-i ruhânî telakki ettiriyor. Bir de vükelâ-yı meşrûtiyete bir aded-i mahsus lüzumuna kâil oluyor demekti.

---

¹ Yusuf Şevki Yavuz, "Elmalılı Muhammed Hamdi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 11, İstanbul: TDV Yay., 1995, 57.

Evvellâ İslâmiyet ruhânîyet esâsına müstenid olan riyâset-i ruhânîyeyi hiç bir vakit kabul etmemiştir. Çünkü ahkâm-ı şer'îyesinde ruhânîyete dâir bir mes'elesi yoktur. İslâmiyet'te ruhânî denecek bir şey varsa ilim ve ma'rifettir. Ulemâsına erbâb-ı maârif olmaktan başka bir sıfat vermez. Rûhâniyet; ibâdâtın hissiyât-ı ruhânîye ve vicdâniyeden ibâret olması i'tikâd-ı esâsına mübtenî bir felsefenin îcâb eylediği bir şeydir ki buna nazaran iştigâlât-ı mâddiyeden hiç biri ibâdet olamaz. Meselâ harâmdan ictinâb için ve es'ile-i meşrû'a ile kesb-i ma'îşet etmek ibâdet telakki edilmez. Dünyâ umûrundan hiç birinde mesûbat-ı uhreviye gözetilmez. Binâenaleyh rûhâniyet esâsına zâhib olanlar ibâdetle meşgûl olmak isteyince târiki dünyalığa mecbûr olur. Bir de ruhânîyet esâsında felsefe-i hulûl mevcut bulunduğu cihetle rüesâ-yı rûhânîye mukaddeslik, lâ-yuhtîlik ile tavsîf olunarak bir kudret-i fevka'l-beşer ile telakkî edildiğinden keyfiyet-i ihtirâmda başka bir renk mevcut bulunur.

Ahkâm-ı İslâmiyeye nazaran nasrâniyetdeki ruhbanîyet² bile "*Ve ruhbanîyete ibted'ûhâ*" delâletiyile mütebedde'ât-ı ahîreden olduğu gibi "*Fe-mâ-raûhâ hakka ri'âyetihâ*" müfâdnca maksad-ı ibtidâ'a³ hizmet edememiş ve hakikatte medeniyetin terakkisiyle umûr-ı siyâsiyyeden el çekdirilmeğe lüzûm görülmüş idi. Bunun içindir ki Avrupa'da yazılmış hukûk-ı siyâsiye kitâblarının bir bahsini de rûhâniyetin cismaniyetten tefriki mes'elesi işgâl eylemiştir. Çünkü mesele mizâc-ı İslâmîden sarf-ı nazarla mütâlâ'a olunmuştur. Hâlbuki İslâmiyet rûhâniyet felsefesini kökünden yıkarak "*Lâ ruhbanîyete fi'l-İslâm*" nassına ibtinâen edyânın siyâsiyyâta iştirâkine mâni' ahvalin başlıcası olan esâslara sed çekdiği sırada ruhbanîyeti de ref' etmiş ve hasâis-i ictimâiyeyi min-küllil-vücûh tarsîn ederek mükellefiyet-i beşeriyeyi yek-nesak tanzîm ve müsâvâtı tahkim eylemiştir.

Dîn-i fitrî olan İslâmiyetin ahkâm-ı esâsiyyesi bir âlem-i medeniyette zarûriyyü't-tatbîk demek olduğundan bugün medeniyet dîn-i İslâmı isminden başka bir suretle tatbîk ediyor. Ve ne çare ki din olmak üzere tutmuyor. İslâmiyet'in ibâdâtında bile rûhâniyet esâsı yoktur. Yalnız kavâid-i îmân ve i'tikâdâtta ilim ve ma'rifetesâsı

² Kur'ân-ı Kerîm'de kendilerini ibadete adayan Hıristiyanlar için kullanılan bir terim. Arapça rahib mevhumunun çoğulu olan ruhban, rahbe ve rahbanîyye (ruhbanîyye) kökünden gelmektedir. Rahbe "korkup çekinme derin dinî endişelerden ötürü acı çekme", rahbanîyye "yoğun bir dinî endişe ve korku ile kendini ibadete verme" anlamına gelmektedir; râhib ise Allah'tan korkan ve uzlet halinde ibadet eden kişiyi ifade etmektedir. Bkz. Salime Leyla Gürkan, "Ruhban", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 35, İstanbul: TDV Yay., 2008, 204.

³ Arapça kökünden gelen Bid'at kelimesi "bedea, yebdeu" fiilinden türemiş bir isimdir. Türetmek, ortaya çıkarmak, ilk yapan olmak, icat etmek gibi anlamlara gelmektedir. Bkz. Saffet Sancak, "Hadisler Bağlamında Bid'at Olgusu ve Bid'atle Mücadelenin Gerekliliği", *İslâmi İlimler Dergisi* 11, sy. 1 (2016): 21.

vardır. Fakat îmânın telakki ettiği mü'minün-bihler maddîdir. Namâzlar, oruçlar, zekâtlar, haclar ibâdullaha hizmetler mu'âmelât-ı beşeriyede hal ve hürmeti tefrîk, adl [ve] müsâvâtı tatbîk, tahsîl-i ilim ve ma'rifete sa'y, teşmîl-i merhamet ve insâniyete gayret, mehâfetu'llâh îcâbâtını tamâmî-i tatbîk hep maddî denebilir.

Felsefe ve mukâyese-i edyân kitaplarında görülür ki rûhâniyyûn İslâmiyeti ibâdâtı maddî olarak icrâ etmekle ithâm etmek ister. Ve fi'l-hakîka kadrini takdir eyler. İslâmiyette ruhu kabûl etmek rûhâniyeti kabûl etmek demek değildir. Rûhun mâdde veya maddî olmadığı sâbit bile değildir. Cuma ve bayram ve hac gibi şe'âir-i İslâm'dan olan ibâdât-ı ictimâiyede halkın tenvîr-i efkârıyla intibâh ve ikazına ve dünya ve ahiretten haberdar olmasına ve bunun ise vahdet-i İslâmiyeyi haleldâr eylememesine ehemmiyet-i azîme vererek hutbelerde bir nokta-i siyâsiye gözetmiş ve ta'yîn-i hatibi izn-i halifeye ta'lîk etmiştir ki bu da rûhâniyetden ziyâde cismaniyete ma'tûf bulunmuştur. İslâmiyet mu'âmelât-ı beşeriyeye ve hukûk-ı ictimâiyenin te'mîn-i intizâmıyla âlem-i insâniyetin mevâdd-ı fesâddan tasfiyesine ve vezâif-i dîniyye ve uhreviyyenin hüsn-i tevzî'yle maksad-ı aksâ-yı sa'âdete doğru terakkisine ve'l-hasıl hukûku'llâh ve hukûk-ı ibâdın tamâmî-i muhafazasına mevzû' olan ahkâm-i umûmiyyesini tatbîk ve mu'âmelât ve ukûbât nâmları altında icmâl edilen kavânîn-i siyâsiye ve hukûkiye ve cezâiye ve ictimâiye ve sâireden ibâret bulunan ahkâm-ı şer'iyenin icrâsını deruhde edecek bir kuvve-i icrâiye lüzumunu emreder ve ona da imâm ve halîfe unvânını verir.

Halîfe bir taraftan kendisine bi'at eden ümmetin vekâletini diğerk taraftan kendisinin de efrâd-ı teba'a gibi teba'iyet ve tatbîka me'mûr ve mecbûr olduğu kânunun vâzi' ve şâri'inin hasbe'l-icrâ niyâbeti hâiz bulur. Ve hiç bir vakit re'y-i müstebidiyle o kânunu tecâvüz edemez. Ederse hâkimiyet-i millet hükmünü icrâ eyler. Binâenaleyh İslâmiyetteki hilâfet kânûn-ı şer'in kuvve-i icrâiye riyâsetinden başka bir şey olmadığı cihetle riyâset-i rûhâniyeye müşâbeheti yoktur. Hilâfet bir hükümet-i meşrûta-i İslâmiye reisi demektir. Bunun için memleket-i ecnebiyede bulunan Müslümanlara velâyeti yoktur. Fakat Müslümanlar ma'nevî bir hiss-i merbûtiyet duyarlar. Tegallüb ve tasallut manasını mutazammın olan saltanat me'âl itibarıyla istibdâdı müştemil olduğundan artık devr-i hürriyette bazı evhâmın lafzını meşrutiyete nâ-mülâyim gördüğü hilâfetin manasını îcâbât-ı meşrûtiyet tanımak zarûrîdir. Kânûn-ı Esâsî-i İslâm'ın müsellemler ve mukarrer olan adl ve müsâvâtı îcâbınca teba'adaki ihtilâf-ı milel ve edyân bu esâsa hiç mâni'a teşkîl edemez. Zira onların bir hükümet-i meşrûta hükümdârına olan vaz'iyetleri tebeddül etmiş olmaz. Pâdişâh, imparator, kral isimlerinin bir millet-i mahsûsa

tarafından telkîb olunması bir mahzur teşkîl etmezse aynı manâda hilâfet kelimesinin İslâm'dan gelmesi mahzûr değildir.

Siyâset-i şer'îye kitâplarında beyân olunduğuna göre halife îcâbât-ı zaman ve mekâna tefvikan kazâ ve idâre ve askerî ve sâire gibi husûsâtta Müslim ve gayr-ı müslimden muhtelif vüzerâ ve vükelâ teşkîl eder. Ve lede'l-iktizâ yalnız zimâm-ı tefvîz ve tenfîz kendi elinde olmak üzere bütün umûr-ı imâmet ve hükümeti bir vezir-i azama bir başvekile tefvîz eyler. Bu vükelâ miyânında rükn-i mahsûs olmak ve fakat Müslüman bulunmak şartıyla bir kâdî'l-kuzât ve müftî'l-enâm da bulunur. Hulefâ-i râşidîn, Emeviye ve Abbâsiye ve Selçukiyeler devrinde şeyhülislâmlar bu kâdî'l-kudâtın ibâret idi ve hiç birinde İslâmlar bir reîs-i ruhânî tanımamışlardı. İdâre-i kadîme-i Osmaniyede şeyhülislâmlar vezâif-i husûsiye-i esâsiyelerindeki bazı ihtilâf ile beraber yine bu noktadan teşkîl olunmuşlar ve bu sûretle adliye ve maârif umuruna nezâret etmekte bulunmuşlardı. Yani muhtelif devâire münkasım bulunan vezâif-i hilâfetin bazı cüz'ünde vekâlet eylemekte idiler. Maârif hasebiyle medârise, adliye cihetiyle mehâkime nezâret ediyorlardı ve Hey'et-i vükelâ teşekkülünden beri de sadrazam ma'iyetinde Meclis-i Hâs erkânından bulunuyorlardı.

Medreselerde ahiren fûnûn kısmının sekte-i ta'tîle uğraması yüzünden teşkîlât-ı ahîrede mektepler küşadıyla Maârif Nezâreti ihdâs olunmuş ve Meşihat'te maârife âid olmak üzere medâris ve mekteb-i nüvvâb kalmış olduğu gibi münasebât-ı düvel ve milel îcâbı ve uhûd-ı mevcûdemiz iktizâsınca memleketimizde rü'yeti zarûrî addedilmiş olan bazı mesâilin kavâid-i fikhiyeye tevfiği fedâkârlığında bulunulmadığından bu gibilere âid olmak ve de'âvî-i nizâmiye yâd olunan bu mesâilin faslına merci' bulunmak üzere nizâmî mahkemeler teşkiline sebebiyet verilmiş ve binâenaleyh sâde bu de'âviye merci' olmak için Adliye Nezâreti ihdâs edilmiş ve umûr-ı cezâiye-i ta'zîriye de buraya tevdi' kılınmış olmakla kuvve-i adliye memleketimizde ikiye inkisâm eylemiş idiyse de îcâbât-ı muhtiyemizden olarak bi't-tabi ne Dâire-i Meşihat'ın vazîfe-i asliyesi selb olunmuş ne de de'âvî-i nizâmiye ile'l-ân fikhın dâire-i şümûlüne alınarak Adliye Nezâreti'nin lüzûmsuzluğu cihetine gidilebilmiştir. Bu sebebe mebni zâhir halde kabinemizde iki cihetten bir fazlalık görülüyor. Birincisi ya Adliye veya Meşihat'ten biri diğeri taraf-ı hilâfetten nasbı itibârıyla ya sadrazam veya şeyhülislâm'dan biri bulunuyordu.

Mesrûdât-ı sâlifeden anlaşıldığına göre halife vekîli olmak yalnız şeyhülislâma âid olmadığı gibi rûhâniyet ile de münâsebeti bulunmadığından şeyhülislâmlar kabine erkânından ve kuvve-i icrâiye icrâsında bulunmak sıfatından mâ'adâ bir sûretle nazar-ı

İslâm'da yer bulamaz. Ve hiç bir vakit bir reîs-i ruhanî addedilemez. Mazhar olduğı hürmet-i mahsûsa ise İslâmiyet'in şeref-i ilme vermiş olduğı ehemmiyetten başka bir şeye atf olunamaz. Bunun için şeyhülişlâmın geçenlerde *Matin* gazetesi muhbirine vukû' bulan beyânâtını da vazîfe-i nâ-şinâsâne addeylemek lazımdır. Meşrûtiyet aded-i vükelâda bir tahdidi mutazammın olmadığı ve Avrupa hükümetlerinde aded-i vükelânın mütefâvit bulunduğı nokta-i nazarından bizde dahi vükelâdan birinin hasbe'l-meşrûtiye fazlalığına hüküm etmek doğru olamaz. Gerçi meşrutiyetle idâre olunan memleketlerde reîs-i hükümet yalnız başvekilî ta'yîn ediyor. Ve bazılarında başvekil bir nezâreti de deruhde eyliyor. Bunu meşrutiyette kânûn-ı lâ-yetegayyer addetdirecek ve şarkı bu cihetten de taklîd-i garbîye sevk edecek bir delil varsa onun da çaresi vardır. Zira Başvekâlet ile Meşihat'ın ictimâ'ına bir mâni' olmadığı gibi fazla görülenlerden birinin diğerleriyle tevhdî de mümkündür. Fakat hiç bir surette muvakkitlik Meşihat'a hasr edilemez ve edilecek olursa İslâmlar o vakit bir reîs-i ruhanî taharrîsinde bulunmaz. Zirâ cemâ'at-i İslâmiye reîsi hükümet-i İslâmiye reîsinden başka bir şey olamaz. Hükümeti bu suretle tefrik, hükümet içinde hükümet demek olur. Mâdem böyledir, şeyhülişlâm her halde Millet Meclisi'ne karşı mes'ûl ve lede'l-iktizâ cevâb ve îzâhât vermeğe mecbûrdur. Hatta nazar-ı İslâm'da en büyük mes'ûliyet ulemâyaya teveccüh eder. Şeyhülişlâmın meclise gelmesi bir vakit îcâbât-ı İslâmiyete muhâlif değildir. Belki imhâl edilerek en mühim bir dâireyi yed-i istibdâdda bırakmak suretiyle sûistimâle meydân verilmesi makâmın papalık gibi lâ-yuhtîlik ve mukaddesiyet mu'âmelesi görmesi şerî'at-i İslâmiyenin hikmet-i asliyesine mugâyirdir.

Şerî'atın halîfeye bile hâkim gösterdiği kuvve-i umumiye-i milleti sıfat-ı hilâfetin bir cüz'üne vekîl olan zât hakkında küçük göstermek hiç câiz olamaz. Ve'l-hâsıl şeyhülişlâm hükümet me'mûru olmaktan başka bir şey değildir ve bu sıfatla meclise gelir ve makâmına lâyük bir zat ise olduğı kadar hem makâmı ve hem şahsı itibarıyla alkışlanır, değil ise yalnız şahsına âid olmak üzere hürmetden sâkıt belki nakîzına lâyük olur. İşte halîfesini fakir ve vazî' bir teba'asıyla seviyyen muhâkeme eden İslâmiyet'in hükmü budur. Mâ'adâsı hurâfâttır. Dünkü nüshasındaki tashîh ise ta'mîr değildir yalnız hatâyı itirâftır.

Sonuç

Halife ve şeyhülislamın görevleri ve aralarındaki bağ, eserin ana temasını teşkil etmektedir. Eserde, İslâm ve ruhbanlık ilişkisi ele alınmış ve İslâmiyet'in ibadetlerinde ruhanilik şartı olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca İslâmiyetin, ruhbanlık felsefesini kökünden yıktığı belirtilmiştir. Dahası eserde, halifenin görevleri üzerinde durulmuştur. Bir başka ifadeyle halifenin dini ve toplumsal görevlerinin neler olduğu özellikleriyle birlikte belirtilmiştir. Halifeliğin dini kanunun gerçekleştirilme kuvvetine öncülük etmekten başka bir şey olmadığı için ruhani liderliğe benzemediği ifade edilmiştir. Öyle ki halifelik, İslâmi şartlarla hükmetme liderliği anlamına geldiği vurgulanmıştır. Bununla birlikte şeyhülislâmın görevleri üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda şeyhülislâmın kabine erkânından olmadığı ve Vekiller Meclisi'ne gelmemesi gerektiği beyan edilmiştir. Diğer bir deyişle şeyhülislâmın, hükûmet memuru olmasının dışında bir görevi olmadığı belirtilmiştir. Nitekim halife ve şeyhülislâmın görevlerinin iyi anlaşılabilmesi bağlamında önemli bir eser niteliği taşımaktadır.

Kaynaklar

GÜRKAN, S. L., “Ruhban”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 35: 204-205, İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

ELMALILI KÜÇÜK, H., “İslamiyet ve Hilafet ve Meşihat-ı İslamiyye”, İstanbul: *Beyanülhak* 1, sy., 12 (16 Şubat 1324): 511-514.

SANCAK, S., “Hadisler Bağlamında Bid’at Olgusu ve Bid’atle Mücadelenin Gerekliliği”. *İslâmi İlimler Dergisi* 11, sy.,1 (2016): 21-46.

YAVUZ, Y. Ş., “Elmalılı Muhammed Hamdi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11: 57-62, İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

فی ۸ صفر سنہ ۳۲۷ و فی ۱۶ شباط سنہ ۳۲۴

جمعیت علمیہ اسلامیہ نیک ناشر افکاریدر

• مدیر مسئول :

محمد فطین

سر محرر :

فاتح مجیز درسعامرلندن

مصطفی صبری

صاحب امتیاز :

فاتح مجیز درسعامرلندن

شہری احمد اٹدی

• مندرجات

ادبیات	بصر
خلیل ادیب	.....
تراجم احوال	.....
امام غزالی	.....
پہچت	.....
خلافت و مشیخت اسلامہ	.....
کوچک حمدی	.....
عالم اسلامیت	.....
جاوا	.....
عبدالاحد داود	.....
متفرقہ	.....

مندرجات	.....
اساس تشکی	.....
ابن الایمن احمد توفیق	.....
دین اسلامہ هدف مناقشہ اولان مسائل	.....
مصطفی صبری	.....
سیاست شرعیہ	.....
ابن حازم فرید	.....
تاریخ اسلام صحائفندن	.....
طاهر المولوی	.....
سعادت مؤتمنہ	.....
محمد علی	.....
ضرر مسکرات	.....
حسین حازم	.....
جواب بحق	.....

• نسخہ سی ۵۰ پارہ در

آبونہ اجرتی (ہوستہ اجرتیہ برابر)	استانبول ایچون :
ولایات ایچون :	برسنہ لک ۷۵ غروش
۸۵ غروش	التی آلفنی ۴۰ :
۴۵ »	
ممالک اجنبیہ ایچون :	
۱۸ فرائق	
۹۰ »	

درج ایدلمیان اوراق اعادہ اولنماز

قارئین مژہ :

اکثر مقالاتہ ایت کریمہ واحادیث نبویہ درج ایدلمش بولندینی نظر اعتبارہ آلہرق رعایت سز لکدہ بولنہامسی رجا اولنور .

درسمادت

بکر افندی مطبعہ سی - وزیرخان

ومشار الہ حفرۃ زریدہ مطالعہ بلہ صدیق اکبر کجی ثنا
ایدکبری متعاقب « علی بن حرز زم » ک قمیصندن بالتجرید
حد مفتری ایلہ ضرب ایدلمسی حقتده اراده عدالت افاده
جناب رسالتناهی مہابت افزای صدور اولمسلیہ منطوق
منجی وجہلہ فقیہ مفتری ضرب اولندی . وقتا کہ بش
قامچی اولدی فقط جناب صدیق یارسولہ بلکہ سنت
سنیہ نیوتیناہیہ مخالف ظن ایتمشدرده ظنئده خطا
ایلمشدر . دیرک شفاعت بیورمش وامام غزالیده
بوکا راضی اولهرق شفاعت واقمہ مظهر قبول اولدیفنی
متعاقب « ابن حرز زم » دخی حالت نومدن یقظہ یه عودت
ایلمشدر . حالبوکہ اثر سیاط ظہرنده موجود ایدی .

درحال صورت واقمہ پی اصحابنہ بیلدروب امام غزالی
وکتاب احیاء علیہنہ کی انکارندن جنساب حقہ رجوع
واستفسار ایلدی . فقط اثر سیاطدن تألمی مدت مدیدہ
باقی قالمسلیہ دائماً جناب حقہ تفرع ورسول اکرم
صلیہ علیہ وسلم اقدمن حضر تکرینہ تشفع ایدر ایدی .
بوحال تأثر واضطراب جناب رسالتناهی عالم منامدہ
رؤیت میسر اولتجہہ قدر دوام ایدوب نہایت برکیجہ
برشرفہ نائل وحشور عالی نبویہ داخل اولهرق
جناب نبی شفیق اقدمن حضر تکرلی دست محترمیلہ مومی
الیہک ظہرنی مسح بیوروب بومسح شریفک اثر برکتی
اولهرق اضطرابی زائل وشفا وعافیت حاصل اولدی .

ایشته شو حالتندن صکرہ فقیہ مومی الہ (کتاب
احیاء العلوم) ک مطالعہ سنہ ملازمت ایدرک آنک
برکتیلہ فتوحات غیبیہ تیسر نئی حصول اولهرق
(معرفۃ باللہ) نائل وشو صورتلہ عم ظاہر وباطن
اهلنک کبار مشایخی عدادینہ داخل اولدی . فقط
وفات ایتدیکی کون اثر سیاط ظہرنده ظاہر ایدی .

کتاب احیاء ولواوراقی جویرمک صورتیلہ
اولسون نظر ایدرک آنک برکتندن حصہ دار فیض
مضوی اوله کلانکبری روایات موثوقہ دندر . مؤلف

مشار الہک اشبو (احیاء البلومی) اشہر مصنفاتندندر .
بوندن بشقہ برچوق انفس آناری دہا موجوددر .
مشار الہک انوار فضل وکالی آفاقہ منتشر وحسن
تصانیفده صاحب حظ اوافر اولوب مؤلفاتی جزالت
وسہولت عبارہ وحسن اشارتلہ مزیندندر .
کتاب شریف مزبورک مقدمسلیہ ہامشندن
تلخیصاً ترجمہ ایدیلن احوال سنیہ مبسوطہ مؤلف
مشار الہک اوصاف وشہائل برکزیدہ سندن برنبذہ
وکتاب احیائک لمعات انوار مناقبتندن برلمہ در .
رحمۃہ علیہ

بہجت

اسلامیت و خلافت و مشیخت اسلامیه

میزان غزتمسک ۷۶ نومرولی نسخہ سندنہ « شیخ -
الاسلام مجلس مبعوثانہ کلہ لمی کلہ ملیمی؟ » عنوانی بر
بند کورلدی .

شیخ الاسلامک قاینہ ارکانندن اولہ میہ جنی ویالکز
ذخیفہ وکبی وجماعت اسلامیه رئیس بولندیفنی جہتلہ
قاینہ دہ موقفاً یعنی محاکم شرعیدن امور قضا آلہرق
بستون عدلیہ نظارتہ تودبوع دائرہ مشیختک معاملات
حکومتدن ال چکدیریلہ چکی زمانہ قدر داخل اولہیلہ چکی
وبناء علیہ مجلس مبعوثانہ کلہ ملیمی لزومی اتیان اولغشیدی .
مطالعہ مذکورہ . حکومت عثمانیہ شکل مشروطیتہ
کیرمککہ عاداً حکومت اسلامیه اولمقدن چیتمش اولہ جننی
وبوصورتلہ اسلامیک مدنیت جدیدہ واصول مشروطیت
ایلہ امتزاج ایدمہ چکنی احساس ایلدور و خلافت
ومشیخت اسلامیهی نادتا برر رئیس روحانی تلقی ایتدیردور
برد . وکلای مشروطیتہ بر عدد مخصوص لزومہ قائل
اولدور دیکدی .

اولا اسلامیت رهبانیت اساسہ مستند اولان ریاست

روحانیین هیچ بر وقت قبول ایتماسدند . چونکه احکام شرعیستند روحانیت دأثر بر مسئله می یوقدر . اسلامیتده روحانی دینه جک برشی وارسه علمومترقدرد . علمائسه ارباب مبارقی اولمقدن بشقه برصفت ویرمز . روحانیت ؛ عباداتک حسیات روحانیه ووجدانیسه دن عبارت اولمی اعتقاد اساسیسه متبی بر فلسفهک ایجاب ایلدیکی برشیدرکه بواک نظرأ اشتغالات مادیه دن هیچ بری عبادت اوله مز . ملاحرامدن اجتناب ایچون واسله مشروعه ایله کسب معیشت ایتمک عبادت تاق ایلمز . دنیا امورندن هیچ برنده مشوبات اخرویة کوزده تلمز . بناء علمبر روحانیت اساسنه ذاهب اولالمر عبادتله مشغول اولمق ایستنبجه نازک دنیا لئه مجبور اولور .

برده روحانیت اساسنده فلسفه حلول موجود یز . لدنی جهتمله رؤسای روحانیه مقننلک ، لایخلیک ایله توصیف اولهرق برقررت فوق البشرایله تاق ایلدیکیدن کیفیت احترامده بشقه برنرک موجود بولور .

احکام اسلامیه به نظرأ انصرایتدی که رهبانیت بیله (ورهبانیه ابتدعه ها) دلالتله متبدلات اخیردن اولدینی کی (فاعزوها حقرتاینها) منادنجبه مقصد ابتداعه خدمت ایده ممش وحققیته مادیته کورقیسه امور سیاسیهدن ال چکدیرلمکه لزوم کورلمش ایدی . بونکه چوندرکه اوروپاده یازلمش حقوق سیاسیة کتابولونیک برنجشیده روحانیتک جسمانیدن تفریق مسئله سی اشغال ایلمشدر . چونکه مسئله مزاج اسلامیندن صرف نظرله مطالعه اولمشدر .

حالوکه اسلامیت روحانیت فلسفه سنی کوکنندن یقهرق (لارهبانیه فی الاسلام) نفسه ابناء ادیانک سیاسیانه اشراکنه مانع اولک باشلیجیسه اولان اسلاماره سن چکدیک صرده رهبانیتده رفع ایتمش وخصائص اجتماعیة من کل الوجوه ترصین ایدرله مکشیت شریعی یکسوق تنظیم و مساواتی تحکیم ایلمشدر .

دین فطری اولان اسلامیتک احکام اساسیسه بر عالم مادیته ضروری التللیق دیمک اولدیفندن بوکون مدنیت دین اسلامی اسمنان بشقه برصورتله تطبیق اید . بیور . ونه چدرکه دین اولمق اوزره طوتمبر . اسلامیتک عبایاتنه بیله روحانیت اساسی یوقدر . بالکن قواعد ایاز و اعتقادنده امور فرت اساسی وارد . فقط ایتمک تاق ابتدکی مؤمن بهلمادیدر . نمازراوروجلر زکاتلر حجولر عبادانله خدمتله معاملات بشریده حل و - رمقی تقریق . عدل مساواتی تطبیق تحصیل علم و برفته شی . تمهیل مرحمت و انسانیته غیرت مخافاته ایجاباتی تمامی نلیق هب مادی دینه بیلر .

فلسفه و مقایسه ادیان کتابلریده کورلمک روحانیون اسلامیتی عباداتی مادی اولهرق اجرا ایتمکله اتهام ایتمک ایستر . وفی الحقیقه تاریخی تدریر ایلر .

اسلامیتده روحی قبول ایتمک روحانیتی قبول ایتمک دیمک دکلدر . روحک ماده و پامادی اولمایدن ثابت بیله دکلدر .

جهه ویرامه و حج کی شائر اسلامدن اولان عبادات اجتماعیده خلقک تنویر افکارله اتباه و انظاره و دنیا و اخرتدن خریدار اولمسه بونک ایسه وحدت اسلامیة خلددار ایلماسنه اهمیت عظیمه و بره نرک خطبلرده بر نقطه سیاسی کوزتمش و آمین خطیبی انن خلفیه تملیق ایتمشدرکه بوده روحانیتدن زیاده جسمانیته مسلوف بولمشدر . اسلامیت معاملات بشریه و حقوق اجتماعیتهک آمین انتظامله عالم انسانیتک نواد فساددن تصفیة سینه ووظائف دینی و اخرویتهک حسن توزیله مقصدقصدای سادته طوغری ترقیسنه والحاصل حتوق الله و حتوق عبادک تمامی محافظتسنه موضوع اولان احکام عمومی سنی تطبیق و معاملات و عقوبات ناملری التده اجال ایدران قوانین سیاسیة و حقوقیه و جزائیة و اجتماعیة وسائر ددن عبارت بولان احکام شرعیتهک اجراسنی در عیده ایدر تک

مسلمان بولتی شریطہ بر قاضی اتصافہ و منہی الانامدہ بولور خلفاء راشدین. امویہ و عباسیہ و ساجوقیہ نوردرندہ شیخ الاسلام بر بوقاضی اتصافان عبارت ایدی و بیچ برندہ اسلام بر بررئیس روحانی طایفہ شلردی .

ادارہ قدیمہ عثمانیہدہ شیخ الاسلام بر وظائف خصوصیہ اساسیہ لرندہ کی بض اختلاف ایلہ برابر سنہ بوتقطہ دن تشکیل اولتشلر و بوصولتہ عدلیہ و مازف امور سنہ نظارت اتکمدہ بولنملردی. یعنی مختلف دوائر متقم بولنان وظائف خلأفتک بعض جزئندہ وکالت ایامکدہ ایدلر . مازف حسبہ مدارسہ، عدلیہ جہتہ محاکمہ نظارت ایدیورلردی و ہیئت وکلا تشکیلدن بریدہ صدراعظم مہتدہ محاسن خاص ارکاندن بولنیورلردی . مدرسہ لرده اخیراً فون قسمک سکتہ تطیلہ اوغراسی یوزدن تشکیلات اخیردہ مکتبلر کشادیلہ مازف نظارتی احداث اولتشلر و مشیختدہ مصارفہ ٹاڈ اولتیق اوزرہ مدارس و مکتب نواب قلمش اولدینی کچی مناسبات دول و مالی ایجابی و عہود موجودہ منہ اقتضاسنجه ملکیتمزده رؤیتی ضروری عدایلش اولان بض مسائلک قواعد فقہیہ بہ توفیق فداکارانندہ بولنمایدندن بویکیلرہ ٹاڈ اولتیق وداویئے نظامیہ یاد اولنان بوسائلک فصلنہ مرجع بولتیق اوزرہ نظامی محکمہ لر تشکیلہ سنیت ویرلش و بناء علیہ سادہ بودداوی بہ مرجع اولتیق ایچون عدلیہ نظارتی احداث ایدلش و امور جزائیہ تیزریدہ بورایہ تودیع قلمش اولنلہ قوہ عدلیہ ملکیتمزده ایکی بہ انقسام ایلمش ایدیسده ایجابات محیطیہ مزدن اولتیق بالطبع نہ دائرہ مشیختک وظیفہ احلیہ سی سلب اولتشلر نده دواویئے نظامیہ الی الان فقہک دائرہ شمولہ آلہرق عدلیہ نظارتک لزوم سزلنی جہتہ کیدیلہ بیلمشدر . بوسبہ مبنی ظاہر حالده تاینہ مزده ایکی جہتدن رضالہلق کوریاورہ برنجیس یا عدلیہ ویا

برقوہ اجرائیہ لزومی امرایدر و آکادہ امام و خلیفہ عوائق ویرر .

خلیفہ . بر طرفن کندیسنہ بیت ایدن امتک وکالتی دیگر طرفن کندیسنکدہ افراد تہ کی تبت و تلبیقہ مأمور و مجبور اولدینی قانونک واضح و شارعتک حسب الاجرائیاتی حاز بولور . و بیچ بروقت رأی مستبدیلہ او قانونی تجاوز ایدمز . ایدرسہ حاکمیت ملت حکمنی اجرائیہ . بناء علیہ اسلامیتدہ کی خلأفت قانون شرعک قوہ اجرائیہ ریاستدن باشقہ برئی اولدینی جہت ریاست روحانیہ بہ مشاہتی بوقدر . خلأفت بر حکومت مشروطہ اسلام بررئیس دیکلر . بونکہ چون ممان ایچیبدہ بولان مسلمانلرہ ولایتی بوقدر . فقط مسلمانلرہ نوسی بر حس مربوطت طویارلر . تلب و تسلط م انسان متضمن اولان سلطنت مال اعتباریہ استبدادی مشتمل اولدیندن آرتق دور حریتدہ بض اولماتک لفظی مشروطیتہ ناملایم کوردیکی خلأفتک ممانی ایجابات مشروطیت طابقی ضروریدر . قانون اساسی اسلامک مسل و مقرر اولان عدل و مساواتی ایجابجہ تہمدہ کی اختلاف ملل وادیان بوا اساسیہ بیچ مانہ تشکیل ایدمز . زیرا آنلرک بر حکومت مشروطہ حکمدار سنہ اولان وضیتلری تبدل ایچیش اولماز . پادشادہ ایمراطورہ قوال اسمولیک بر ملت مخصوصہ طرفدن تلفظ اولتشی بر محذور تشکیل ایترسہ عن منساده خلأفت کلمسک اسلامدن کچی محذور دکلر .

سیاست شرعیہ کتا بلرندہ بیان اولدینخہ کورہ خلیفہ ایجابات زمان و مکانه توفیقاً قضا و ادارہ و مسکری و سائرہ کی خصوصتدہ مسلم و غیر مسلمان مختلف وزرا و وکلا تشکیل ایدر . ولدی الاقضا بالکن ذلم تقویض و تفویذ کندنی اللہ اولتیق اوزرہ بشون امور اہمیت و حکومتی بروزر اعظمہ . برائش ویکلہ تقویض ایلر . بویکلا میمانندہ رکن مخصوص اولتیق و فقط

مخالف دكلدر . بلڪه امهال ايديلهرك اڪ مهم برادرني يد استبداده براتق صورتيه سوء استعماله ميدان ويرلسى مقامك پالاق كجى لاينظاطك ومتديست معاملهسى كورمى شربت اسلاميك حكمت اصليه سنه منايردر . شريعتك خليفه به حاكم كوسترديكى قوه عموميه مائى صفت خلافتك برجزئنه وكيل اولان ذات حقتده كوچك كوسترمك هيج جائز اوله ماز والحاصل شيخ الاسلام حكومت مامورى اولمقنن بشقه برشى دكلدر . وبوصفته مجلسه كلير . ممانه لايق برذات ايسه اولدينى قدر هم مقامى وهم شخصى اعتباريله القلانير . دكل ايسه بالڪز شخصنه تا اولمقنن اوزره حرمتدن ساقط بلڪه تقبضنه لايق اولور . ايشته خليفه سنى فقير ووضع برتبعه سبه سويآ محاكمه ابدن اسلاميك حكومى بودر . ماعداسى خرافاتدر . دونكى نسخهنده كى تصحيح ايسه تعمير دكلدر بالڪز خطائى اعترافدر .

بزميزانك بوكى مطالعه لرينه :

- « ادراك معالى بوكوچوك عقله ركز »
- « زيرا بو ترازو اوقار ثنائى چكز »

ديكجه مجبور اولوروز .

كوچوك حمدى

عَلَمُ الْإِسْلَامِيَّةِ

جاوا

ياخود

يكرمى سكين مليون مسلمانك حاوى برجزيره

دنياده موجود مسلمانلرك مقدارى واحوال اجتماعيلرى هنوز تماميله تعين ايديلهامشدر . بركه تركيه دهكى مسلمانلرك عدد نفوس واحوال اجتماعيلرينه دائر معلومات ديجهيه دسترس دكلز ؛

مشيختدن برى ديكرى طرف خلافتدن نصبى اعتباريله ياحدر اعظم وباشيخ الاسلامدن برى بولورودى .

مسرودات ساله دن اكلانيدينه كوره خليفه وكيل اولمقنن بالڪز شيخ الاسلامه تا اولمدينى كجى روحانيت ايله ده مناسرتى بولمقنن شيخ الاسلاملر قاييه اركانندن وقوه اجرائيه اجزاسندن بولمقنن صفتندن ماعدا برصورتله نظر اسلامده ير بوله من . وهيج بروقت بر رئيس روحانى عد ايديله من . مظهر اولدينى حرمت مخصوصه ايسه اسلاميك شرف علمه ويرمش اولدينى اهميتدن بشقه برشيئته عذاب اولمه من . بونكه چون شيخ الاسلامك پكنلرده ماتن غزته سى مخبرينه وقوع بولان بيساناتى ده وظيفه ناشناسانه عد ايمك لازمدر .

مشروطيت عدد وكلاده برتخديتى متضمن اولمدينى واوروپا حكومتلرنده عدد وكلائك متفاوت بولمدينى نقطه نظرندن بزده دخو وكلادن برينك حسب المشروطيه فضاه لغنه حكم ايتك ملوغرى اوله من .

كرچه مشروطيته اداره اولنان ملكتدرده رئيس حكومت بالڪز باش وكيل تعين ايدبور . وبعضلرنده باش وكيل برنئارتى ده درعهده ايلور . بونى مشروطيته قانون لايتنبر عدايتديره چك وشرقى بوجهتنده تقايد غرنده سوق ايده چك بر دليل وارسه اونكده چاره سى واردر . زيرا باش وكالت ايله مشيختك اجتماعنه برمانع اولمدينى كجى فضاه كور بئلنردن برينك ديكر لريه توحيدده نمكندر . فقط هيج برصورتده موقلك مشيخته حصر ايديله من . وايديله چك اولورسه اسلاملر اوقوت بر رئيس روحانى تخريبسنده بولمقنن . زيرا جماعت اسلاميه رئيسى حكومت اسلامه بر بئسندن بشقه برشى اوله من . حكومتى بوضورتله تقريقر ، حكومت ايچنده حكومت ديمك اولور . مادام بويه در . شيخ الاسلامه هر حاده ملت مجلسنه قارشو مسؤل ولدن الاقتضا جواب وايضاحات ويرمكه مجبوردر . حتى نظر اسلامده ايك بيوك مسؤليت علمايه توجه ايدر . شيخ الاسلاملرك مجلسه كلمى بروقت اجابات اسلاميه .